

Enkele-feitconstructie stevig in concept Integratiewet verankerd (alleen de term is verdwenen)

Oorzaak van de problemen

Aan de basis van de problemen van wat we nu voor het gemak 'het enkele feit en de bijkomende omstandigheden'¹ noemen, ligt een bijkans absolute voorrang voor de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing. Daardoor kunnen instellingen op godsdienstige en levensbeschouwelijke grondslag wat ze maar willen in hun grondslag opnemen. Het gaat hier om een vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing waarbij mensen niet alleen van alles mogen geloven en belijden én vergaand² daarnaar leven, maar waarbij dit recht wordt geperverteerd. Immers, op basis van die vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing mogen mensen via de vrijheid van onderwijs ook buiten de kerkgenootschappen en dergelijke zelf hun leefregels aan anderen opleggen die op basis van dezelfde grondslag willen leven en werken.

Artikel 5 Kerkgenootschappen en geestelijk ambt

Deze wet is niet van toepassing op:

- a. rechtsverhoudingen binnen kerkgenootschappen alsmede hun zelfstandige onderdelen en lichamen waarin zij zijn verenigd, alsmede binnen andere genootschappen op geestelijke grondslag;*
- b. het geestelijk ambt.*

Terugblik in de geschiedenis

Er was een tijd waarin christelijke instellingen (voor het gemak beperken we ons daar maar even toe; Nederland was, toen nog meer dan nu, een 'christelijk' land) in hun grondslag alleen geloofswaarheden opnamen: over zonde, genade, vergeving, eeuwig leven, schepping, opstanding enzovoorts. Deze waarheden stonden geformuleerd in eeuwenoude boeken, zogenaamde belijdenisgeschriften. Een protestants-christelijke school die een orthodoxe leerkracht nodig had, zei dan (bijvoorbeeld) dat een sollicitant de Drie Formulieren van Enigheid moest onderschrijven³ - meer niet.

Daarnaast waren er in die tijd strikte opvattingen over een christelijke levenswandel. De precieze opvattingen hierover verschilden, maar in de meer orthodoxe volksdelen werden zaken als seks voor het huwelijk, ongehuwd samenwonen, echtscheiding en homoseksualiteit afgewezen. Er leefden ook duidelijke opvattingen over de plaats van de vrouw: zij diende aan de man onderdanig te zijn, en indien getrouwd (zeker als er ook kinderen waren), diende zij geen baan te hebben. Deze leefregels werden binnen de orthodoxe kerken door onderling toezicht gehandhaafd. Als iemand zich erg volhardend aan iets op dit terrein bezondigde, kon hij of zij binnen zo'n kerk aangepakt worden ('onder de tucht gesteld') en desnoods verwijderd. Dat soort leefregels bestond, maar maakte geen deel uit van de geloofswaarheden zoals die in belijdenisgeschriften en andere grondslagen verwoord waren.

Aan dit tijdperk is met de totstandkoming van de Algemene Wet Gelijke Behandeling (Awgb) een einde gekomen. Toen al vormde de homoseksuele docent het heetste hangijzer, en toen is in de Memorie van Toelichting (MvT) van het wetsvoorstel de suggestie gedaan dat men in het kader van de grondslag van een school ook van een leraar mag verlangen dat deze een "tot die grondslag te rekenen seksuele moraal onderschrijft"⁴.

¹ Zie Memorie van Toelichting 1991, pagina 7 in bijlage 1 bij dit commentaar.

² Helemaal vrij is men niet, zoals bleek in de kwestie 'Godschmeding'. Er zijn christenen die een voorstander zijn van lijfstraffen, zoals ds. Gertjan Goldschmeding, met een beroep op een tekst uit Spreuken 13: 24: 'Wie zijn zoon de stok onthoudt, haat hem, wie hem liefheeft, tuchtigt hem.' Hij propageerde dit ook in zijn prediking. Justitie heeft hem vervolgd, en begin 2010 heeft de rechter zijn drie kinderen onder toezicht van Bureau Jeugdzorg gesteld.

³ De schrijfster van het eerste concept van dit LKP-commentaar heeft in het voorjaar van 1968 gesolliciteerd als lerares biologie aan het Christelijk Streeklyceum in Ede, toen nog een kleine school, gehuisvest in houten barakken in een plaats die ook een groter, meer algemeen christelijk lyceum had. Zij werd bevraagd op haar opvattingen over de evolutietheorie en van welke kerk zij lid was. Zij heeft eerlijk geantwoord welke kerk dat was, én dat zij overwoog om daar uit te stappen, maar dat nog niet gedaan had omdat zij nog niet wist naar welke kerk zij dan zou overstappen. De conrector die bij het gesprek aanwezig was, bleek lid van dezelfde kerk te zijn, en kende haar vader – het zat dus wel goed. Vragen over seksuele moraal of iets dergelijks kwamen niet aan de orde.

⁴ Zie MvT 1991 p. 8 in bijlage 1, ook opgenomen aan het einde van dit commentaar.

Inzake godsdienst wettelijk geoorloofd

Als leden van kerken zien wij beschaamd toe hoeveel vrijheid kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijke grondslag hebben. Zo lang het maar intern blijft en zij zich niet op het maatschappelijk veld begeven, kunnen ze zeggen en regelen wat ze maar willen. Ze mogen vrouwen weren uit het geestelijk ambt, met een beroep op Paulus zeggen dat de man het hoofd van de vrouw is, dat homoseksualiteit zondig is en het resultaat van een slechte opvoeding, en dat ongehuwden (m/v) hun bestemming gemist hebben. Maar het kan nog veel erger: genootschappen op geestelijke grondslag mogen bijvoorbeeld ook beweren dat joden, negers en/of zigeuners minderwaardig zijn. Voor geen van deze discriminatiegronden bestaat er voor dit soort genootschappen een beperking in de ruimte die zij hebben. Wij willen niet beweren dat er momenteel in Nederland levensbeschouwelijke genootschappen bestaan, die dit soort zaken belijden en wij denken evenmin dat dit binnen afzienbare tijd het geval zal zijn... Wij noemen dit alles om aan te geven hoe extreem ver de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing reikt; bovendien bieden die op ras gebaseerde discriminatiegronden ons hieronder, bij de bespreking van artikel 25, goed vergelijkingsmateriaal.

Wij willen hier niet de waarde van een godsdienst of levensbeschouwing ter discussie stellen. Wij zijn er diep van doordrongen hoezeer godsdienst mensen tot steun kan zijn. Wij zijn als gelovige mensen van mening dat alle mensen als 'schepselen van God' gelijkwaardig zijn, dat God hen onvoorwaardelijk en zonder aanzien des persoons en als geheel, zoals ze zijn, liefheeft. Wij wijzen daarom op Bijbelse gronden de gedachte af dat je van mensen mag verlangen dat ze wel 'zó zijn', maar niet 'zó doen', dat wil zeggen er niet naar mogen leven.

Artikel 25

Waar een zó ruim geïnterpreteerde vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing toe leidt, zien we in de artikelen 25 en 27 van de concept Integratiewet. We beperken ons in onze kritiek op het wetsvoorstel in eerste instantie tot artikel 25, en wel lid 1 daarvan: over instellingen op godsdienstige of levensbeschouwelijke grondslag bij de arbeid. In artikel 25.1 wordt gesteld dat "een verschil in behandeling op grond van eisen die verband houden met godsdienst of levensovertuiging" geen discriminatie vormen als "de grondslag van de instelling" en een "houding van goede trouw en loyaliteit" dit verschil vergen. Daaraan wordt toegevoegd: *"Dit verschil in behandeling, waarbij de grondwettelijke bepalingen worden toegepast, mag geen op een andere grond gebaseerde discriminatie rechtvaardigen."* Zó wordt bij scholen vorm gegeven aan de vrijheid van onderwijs.

Waar dit toe leidt, wordt in de concept MvT op pagina 30 duidelijk gemaakt: "In concreto betekent dit dat een instelling wel van een personeelslid kan verlangen dat deze loyaal is aan de grondslag en dat deze de grondslag ook uitdraagt, maar niet dat de instelling dat personeelslid mag uitsluiten, louter omdat hij – bijvoorbeeld – ongehuwd samenwoont."

Wat staat daar eigenlijk? Dat een instelling van een personeelslid mag verlangen dat deze onderschrijft dat ongehuwd samenwonen zondig is, maar dit personeelslid niet mag uitsluiten omdat zij ongehuwd samenwoont. Vertalen we dit even naar enkele andere discriminatiegronden: dat een instelling van een personeelslid mag verlangen dat deze onderschrijft dat homoseksualiteit uit den boze is, maar dit personeelslid niet mag uitsluiten omdat zij met iemand van hetzelfde geslacht samenleeft. Of: dat een instelling van een personeelslid mag verlangen dat deze onderschrijft dat joden (of negers) minderwaardig zijn, maar dit personeelslid niet mag uitsluiten omdat zij jood (of neger) is. Er is slechts één conclusie mogelijk: de hierboven vermelde (gecursiveerde) slotzin van artikel 25.1 heeft momenteel geen enkele waarde. Het is een wassen neus. Wat met de ene hand wordt gegeven, is eerder met de andere hand al teruggenomen.

Advies

Er dient aan artikel 25, lid 1 een clause te worden toegevoegd waarin wordt gesteld dat aan de grondslag van zo'n instelling geen te ondertekenen verklaring mag worden toegevoegd die naar de geest in strijd is met het beginsel van gelijke behandeling, zoals een verklaring over seksuele moraal. Dan kan vervolgens de gecursiveerde zin iets gewijzigd worden opgenomen, met toevoeging van het woordje 'dus' en andere slotwoorden: *"Dit verschil in behandeling, waarbij de grondwettelijke bepalingen worden toegepast, mag dus geen op een andere grond gebaseerde discriminatie tot gevolg hebben."*

Wij vinden zo'n clause noodzakelijk, omdat het gesubsidieerde instellingen betreft, die dus aan zekere kwaliteitseisen moeten voldoen. Alle scholen, openbare zowel als bijzondere, gesubsidieerde en ongesubsidieerde, dienen goed onderwijs te bieden. Ze doen hun werk onder verantwoordelijkheid van de overheid. Daartoe houdt het ministerie hen aan zogenaamde bekostigingsvoorwaarden. Non-discriminatie dient hoe dan ook een basisvoorwaarde in alle onderwijs te zijn. (Daarom wijzen wij de soms geopperde gedachte af dat discriminerende scholen dan als straf hun subsidie zouden moeten kwijtraken. Alle kinderen hebben recht op goed onderwijs. Dit is een zgn. sociaal grondrecht.)

Er dient dus zo'n clausule aan artikel 25, lid 1 te worden toegevoegd, en het zou een taak van de Onderwijsinspectie kunnen zijn om er op toe te zien dat scholen (want dáár speelt inzake instellingen op levensbeschouwelijke grondslag het probleem het sterkste) zo nodig hun grondslag opschonen.

Zien wij spoken?

Wij bestrijden de gedachte die op pagina 31 van de concept MvT wordt geventileerd, namelijk dat het slechts om een theoretische discussie gaat. Integendeel, in de MvT bij de Awgb uit 1991 wordt een aanwijzing gegeven hoe christelijke scholen die (bijvoorbeeld) geen homo-docent wensen, dit kunnen regelen. Dit stuk is helaas niet digitaal verkrijgbaar. In bijlage 1 treft u een scan van enkele belangrijke delen van die MvT. Hier onderaan treft u slechts een fragment van pagina 8.

Er is van 9-11 februari 1993 in de Tweede Kamer over het wetsvoorstel Awgb gedebatteerd. De woordvoerders namens de regering hebben toen zoveel mooie en wollige uitspraken over de constructie gedaan dat het voorstel ten slotte is aangenomen: de regeringspartijen (CDA en PvdA) en D66, VVD en GroenLinks stemden voor, slechts de stemmen van GPV, RPF (thans samengegaan in de ChristenUnie), SGP en CD (Janmaat's Centrumdemocraten) waren tegen.

De hint om een uitspraak over seksuele moraal aan de grondslag toe te voegen, is daarna door orthodox christelijke scholen opgepakt. Slechts eenmaal heeft die constructie een praktijktest ondergaan: toen de Awgb een jaar in werking was deed zich aan een reformatorische school te Rotterdam een kwestie voor van een sollicitant voor de functie van leraar geschiedenis/aardrijkskunde die weigerde een verklaring inzake buitenhuwelijkse samenlevingsvormen te ondertekenen. In bijlage 2 illustreren we dit aan de hand van oordeel 1996-39. De Commissie Gelijke Behandeling (CGB) kon slechts oordelen dat deze school onderscheid maakte op grond van godsdienst, en dat was toegestaan. De CGB kon slechts vaststellen dat de leefwijze van de leraar (die lid van de Gereformeerde Gemeenten was) niet ter sprake was geweest. De enkele-feitconstructie (dus: indirecte discriminatie op grond van homoseksuele gerichtheid e.d. mag, maar directe discriminatie op deze gronden mag niet) werkte goed. Geen wonder dat er zich daarna vrijwel geen gevallen van homo-discriminatie op christelijke scholen hebben voorgedaan. Een uitzondering vormt de zaak van De Passie die begin 2007 speelde. Ook die school had vastgelegd dat 'intieme seksuele relaties thuishoren binnen het monogame huwelijk van man en vrouw', en medewerkers die in dienst treden, moeten een verklaring tekenen dat zij deze uitgangspunten persoonlijk zullen naleven en voorleven aan de leerlingen - dit conform de situatie bij de eerdergenoemde Rotterdamse school. Maar ... daarnaast had deze school in een gids waarin ze zich kon profileren om leerlingen te werven, de uitlating gedaan: "Openlijk homoseksuele leerkrachten zult u hier niet aantreffen". Dát was dom: dat was *direct* onderscheid op grond van homoseksuele gerichtheid, en dáárop is deze school veroordeeld.

Het soort verklaringen waarin een leerkracht moet onderschrijven dat seks slechts toelaatbaar is in een huwelijk van man en vrouw, is in strijd met de Europese regelgeving – bij de totstandkoming van de Awgb was het onder die Europese regelgeving al verboden om iemand wegens ongehuwd samenwonen te ontslaan of te weigeren. De Awgb is vanaf het begin met deze regelgeving in strijd geweest. Dat moet nu maar eens afgelopen zijn.

En leerlingen?

De formulering van artikel 27 (over de toegang tot het bijzonder onderwijs) lijkt sterk op die van artikel 25: ook hier wordt gesproken over verwezenlijking van de grondslag en een houding van goede trouw en loyaliteit. Daarom dient hier dezelfde wijziging als in artikel 25.1 te worden toegevoegd. Immers, ook leerlingen kunnen worden gediscrimineerd, zoals blijkt uit de Identiteitsverklaring zoals het Van Lodensteincollege die ook aan leerlingen van 18 jaar en ouder voorlegt (zie bijlage 3). Men kan zich zelfs afvragen, gezien het feit dat het recht op onderwijs een sociaal grondrecht is, of het niet voldoende zou zijn om van leerlingen slechts *respect* voor een grondslag te verlangen.

Ten slotte

Artikel 25.2 dient te vervallen: er is geen enkele reden waarom een instelling op politieke grondslag eisen inzake godsdienst of levensovertuiging zou mogen stellen. In plaats daarvan kan een eenvoudige bepaling in § 3.2 worden opgenomen waarin staat dat een instelling op politieke grondslag onderscheid mag maken op grond van politieke voorkeur.

Conclusie

Het voorliggende wetsvoorstel legitimeert discriminatie door christelijke en andere levensbeschouwelijke instellingen wanneer deze te ondertekenen verklaringen aan hun grondslag hebben toegevoegd die de leefwijze van werknemers of leerlingen betreffen. Hier dient een eind aan te worden gemaakt. Verklaringen waarin werknemers (of zelfs leerlingen) een grondslag onderschrijven, mogen slechts puur godsdienstig of levensbeschouwelijk van karakter zijn, en niet raken aan anti-discriminatiegronden.

Bijlagen: deze zijn te verkrijgen op de website van het LKP: <http://www.lkp-web.nl/AWGB.htm>

Het voorgestelde Artikel 25

§ 3.3. Uitzonderingen voor afzonderlijke terreinen

Artikel 25 Arbeid: instellingen op godsdienstige of politieke grondslag

1. Een verschil in behandeling op grond van eisen die verband houden met godsdienst of levensovertuiging door:
 - a. instellingen op godsdienstige of levensbeschouwelijke grondslag;
 - b. scholen voor bijzonder onderwijs op godsdienstige of levensbeschouwelijke grondslag;vormt geen discriminatie indien deze eisen vanwege de aard van de onderscheiden specifieke beroepsactiviteiten of de context waarin deze worden uitgeoefend, een wezenlijk, legitiem en gerechtvaardigd beroepsvereiste vormen, gezien de grondslag van de instelling en de houding van goede trouw en loyaliteit die nodig zijn voor de verwezenlijking daarvan. Dit verschil in behandeling, waarbij de grondwettelijke bepalingen worden toegepast, mag geen op een andere grond gebaseerde discriminatie rechtvaardigen.
2. Een verschil in behandeling op grond van eisen die verband houden met politieke gezindheid, godsdienst of levensovertuiging door instellingen op politieke grondslag vormt geen discriminatie, indien deze eisen vanwege de aard van de specifieke beroepsactiviteiten of de context waarin deze worden uitgeoefend, een wezenlijk, legitiem en gerechtvaardigd beroepsvereiste vormen, gezien de grondslag van de instelling en de houding van goede trouw en loyaliteit die nodig zijn voor de verwezenlijking daarvan. Dit verschil in behandeling, waarbij de grondwettelijke bepalingen worden toegepast, mag geen op een andere grond gebaseerde discriminatie rechtvaardigen.

Ons voorstel tot wijziging

§ 3.3. Uitzonderingen voor afzonderlijke terreinen

Artikel 25 Arbeid: instellingen op godsdienstige of politieke grondslag

1. Een verschil in behandeling op grond van eisen die verband houden met godsdienst of levensovertuiging door:
 - a. instellingen op godsdienstige of levensbeschouwelijke grondslag;
 - b. scholen voor bijzonder onderwijs op godsdienstige of levensbeschouwelijke grondslag;vormt geen discriminatie indien deze eisen vanwege de aard van de onderscheiden specifieke beroepsactiviteiten of de context waarin deze worden uitgeoefend, een wezenlijk, legitiem en gerechtvaardigd beroepsvereiste vormen, gezien de grondslag van de instelling en de houding van goede trouw en loyaliteit die nodig zijn voor de verwezenlijking daarvan. **Aan de grondslag van zo'n instelling mag echter geen te ondertekenen verklaring worden toegevoegd die naar de geest in strijd is met het beginsel van gelijke behandeling, zoals een verklaring over seksuele moraal. Dit Het toegestane** verschil in behandeling, ~~waarbij de grondwettelijke bepalingen worden toegepast~~, mag **dus** geen op een andere grond gebaseerde discriminatie ~~rechtvaardigen tot gevolg hebben~~.
2. Een verschil in behandeling op grond van eisen die verband houden met politieke gezindheid, ~~godsdienst of levensovertuiging~~ door instellingen op politieke grondslag vormt geen discriminatie, indien deze eisen vanwege de aard van de specifieke beroepsactiviteiten of de context waarin deze worden uitgeoefend, een wezenlijk, legitiem en gerechtvaardigd beroepsvereiste vormen, gezien de grondslag van de instelling en de houding van goede trouw en loyaliteit die nodig zijn voor de verwezenlijking daarvan. Dit verschil in behandeling, waarbij de grondwettelijke bepalingen worden toegepast, mag geen op een andere grond gebaseerde discriminatie rechtvaardigen.

Uit de Memorie van Toelichting 1991, p. 8:

overgedragen overeenkomstig de godsdienstige of levensbeschouwelijke
2 grondslag van de instelling. Deze instellingen zullen derhalve aan hun
personeel in verband met hun functioneren eisen kunnen stellen die
4 bijdragen tot het verwezenlijken van de grondslag van de instelling. Dat
6 betekent dat de te stellen eisen – anders dan in onderdeel a of b van
artikel 5, tweede lid, – ook betrekking kunnen hebben op omstandig-
8 heden die niet rechtstreeks voortvloeien uit de vervulling van de functie
binnen de instelling, maar daarvoor wel van belang zijn. Dit betekent dat
10 bij voorbeeld een bijzondere school wel een leraar mag weigeren als voor
die functie nodig is dat de betrokkene – ook blijkens zijn of haar gedra-
12 gingen – de tot die grondslag te rekenen seksuele moraal onderschrijft,
maar niet een leraar op grond van een voor het functioneren irrelevant
enkel feit van een gerichtheid mag weigeren. Artikel 23 van de Grondwet
brengt mee dat de beoordeling van deze relevantie in beginsel een zaak
is van het bevoegd gezag. De vrijheid van onderwijs impliceert immers
dat onderwijs kan worden gegeven ter verwezenlijking van de grondslag,
waarin de «richting» van de school tot uitdrukking is gebracht. In artikel
5, tweede lid, onderdeel c, is de genoemde vrijheid wettelijk bevestigd.